

Обставини справи

Справа стосувалася обвинувачення та засудження заявників за фінансові злочини після фінансової кризи 2008 року.

Перший заявник, пан Jóhannes Baldursson, був керівником Glitnir bank hf. («Glitnir»). Рішенням окружного суду від 23 червня 2014 року його було визнано винним у шахрайстві шляхом зловживання службовим становищем (umboðssvik) і маніпулюванні ринком (markaðsmisnotkun). Рішенням Верховного Суду від 3 грудня 2015 року його вирок було залишено без змін, і він був засуджений до трьох років позбавлення волі. Він стверджував про порушення його права на справедливий суд за статтею 6 Конвенції. По-перше, він вважав, що рішення Верховного Суду порушило його право на справедливий суд, оскільки Верховний Суд надав переоцінку доказовому значенню усних показань без повторного заслуховування обвинуваченого й свідків. По-друге, перший заявник стверджував, що і районний суд, і Верховний Суд не змогли достатньо обґрунтувати свої висновки. По-третє, у наступній заяві № 22729/17 він заявляв, що його право бути заслуханим незалежним і безстороннім судом було порушено через стверджувані фінансові інтереси двох з п'яти суддів Верховного Суду, що входили до складу колегії у його справі, а саме M.S. і Ó.B.P., у Glitnir bank hf.

Другий заявник, пан Birkir Kristinsson, був співробітником Glitnir і власником компанії ВК-44 ehf. Його було визнано винним у маніпулюванні ринком, пособництві та підбурюванні до шахрайства шляхом зловживання службовим становищем і порушенні Закону про річну звітність, та засуджено до чотирьох років позбавлення волі. Під час розслідування він був вперше допитаний поліцією 1 грудня 2011 року як підозрюваний у справі, а 21 грудня 2011 року – вдруге як свідок у тій самій справі. 18 червня 2012 року його допитали втретє, цього разу знову як підозрюваного в цій справі. У національних судах він стверджував, що такий спосіб допиту є закриттям і поновленням провадження у справі щодо нього, і вимагав закриття провадження. Відхиляючи вимогу другого заявника про закриття провадження, районний суд встановив, що умови для поновлення провадження в його справі було дотримано. Верховний Суд, однак, постановив, що не може бути чітко встановлено, що провадження щодо нього було дійсно закрито до другого допиту 21 грудня 2011 року.

Другий заявник стверджував про порушення його прав за статтею 6 Конвенції та статтею 4 Протоколу № 7 до Конвенції. По-перше, він вважав, що спосіб його допиту – спочатку як підозрюваного, потім як свідка, потім знову як підозрюваного – порушив його право не бути притягненим до суду або покараним двічі. По-друге, він стверджував, що такий спосіб ведення розслідування щодо нього порушив його право на справедливий суд. По-третє, він вважав, що судовий розгляд його справи

не було проведено протягом розумного строку. По-четверте, у наступній заяві № 22720/170 він стверджував, що його право бути заслуханим незалежним і безстороннім судом було порушено через стверджувані фінансові інтереси трьох з п'яти суддів Верховного Суду, що входили до складу колегії у його справі, а саме G.B., M.S. і Ó.B.P., в одному або декількох з трьох збанкрутілих ісландських банків: Landsbanki, Glitnir і Kaupþing.

Оцінка Суду

Стверджуване порушення права заявників на безсторонній суд

Загальні принципи щодо оцінки безсторонності суддів відповідно до суб'єктивних та об'єктивних критеріїв, що застосовуються за пунктом 1 статті 6 Конвенції, було узагальнено, наприклад, у справі *Sigríður Elín Sigfúsdóttir v. Iceland*, № 41382/17, §§ 45–50, від 25 лютого 2020 року.

ЄСПЛ також зауважив, що йому вже доводилося приймати рішення щодо стверджуваної упередженості суддів у контексті банкрутства ісландських банків за обставин, коли це банкрутство більшою чи меншою мірою зачіпало фінансові інтереси національних суддів (див. згадане рішення у справі *Sigríður Elín Sigfúsdóttir v. Iceland*, а також *Bjarki H. Diego v. Iceland*, № 30965/17, від 15 березня 2022 року). У цьому контексті ЄСПЛ постановив, що для того, щоб поставити під сумнів безсторонність судді, фінансові інтереси цього судді повинні бути безпосередньо пов'язані з предметом спору на національному рівні (див. згадані рішення у справах *Sigríður Elín Sigfúsdóttir v. Iceland*, § 53, і *Bjarki H. Diego v. Iceland*, § 30).

Стосовно суб'єктивної безсторонності ЄСПЛ зазначив, що в матеріалах справи немає жодних ознак того, що суддя M.S. виявляв ворожість або недоброзичливість до першого заявника з особистих мотивів. З формулювань, використаних у мотивувальній частині рішення Верховного Суду від 3 грудня 2015 року, неможливо зробити висновок про те, що суддя, про якого йде мова, продемонстрував фактичну упередженість щодо заявників. Особиста безсторонність судді презюмується, поки не доведено протилежного (див. згадане рішення у справі *Sigríður Elín Sigfúsdóttir v. Iceland*, § 51).

Стосовно об'єктивної безсторонності трьох суддів, ЄСПЛ мав визначити, чи були збитки, пов'язані з їхніми частками в збанкрутілих ісландських банках та інвестиціями в акціонерні фонди, такими за своїм характером і ступенем, що могли викликати об'єктивно обґрунтовані побоювання щодо безсторонності цих суддів у справі заявників.

(i) Суддя G.B.

Стосовно об'єктивної безсторонності судді G.B., ЄСПЛ зазначив, що між сторонами не було спору щодо того, що фінансові інтереси цієї судді не були пов'язані з Glitnir, оскільки вона не володіла жодними акціями цього банку. З огляду на предмет обвинувачень, висунутих другому заявнику, фінансові втрати судді G.B.

унаслідок краху Kaupping і Landsbanki не могли вважатися такими, що викликали в нього об'єктивно обґрунтовані побоювання щодо відсутності безсторонності в цій справі (див. згадані рішення у справах Sigríður Elín Sigfúsdóttir v. Iceland, § 53, і Bjarki H. Diego v. Iceland, § 30).

(ii) Суддя Ó.B.P.

ЄСПЛ зазначив, що суддя Ó.B.P. став власником акцій Glitnir у липні 2007 року. У справі беззаперечним був той факт, що вартість акцій на той момент становила 14 679 947 ісландських крон. Також беззаперечним був той факт, що коли суддя продав акції 7 грудня 2007 року, їхня вартість становила 11 532 528 ісландських крон. У такий спосіб його збитки склали 3 147 419 ісландських крон (приблизно 34 900 євро на той час).

Попри те, що фінансові втрати судді не були незначними, вони також повинні бути безпосередньо пов'язаними з предметом спору на національному рівні. З цього питання ЄСПЛ зазначив, що, на відміну від ситуації у справі Sigríður Elín Sigfúsdóttir v. Iceland (згаданої вище, § 56), втрати судді Ó.B.P. не були наслідком знецінення його акцій через крах Glitnir. Це, ймовірно, було рішенням судді Ó.B.P. продати свої акції в Glitnir в грудні 2007 року, за десять місяців до краху банку, і лише через місяць після початку періоду, протягом якого заявники вчинили дії, за які їм згодом було пред'явлено обвинувачення. Саме тоді ринкова ціна акцій призвела до певних втрат порівняно з вартістю акцій на момент, коли він їх успадкував. Крім того, засудження заявників за маніпулювання ринком зосереджувалося на тому, як вони, укладаючи ділову угоду з BK-44 ehf, створили хибний попит на акції Glitnir (див. пункти 12 і 18 рішення). Ніщо в матеріалах справи не вказувало на те, що дії заявників призвели до зниження ціни акцій приблизно в той час, коли суддя Ó.B.P. вирішив продати свої акції. У цьому аспекті цю справу можна відрізнити від справи Sigríður Elín Sigfúsdóttir v. Iceland (згадана вище, § 56), де справа, що розглядалася Верховним Судом, прямо стосувалася поведінки керівництва відповідного банку безпосередньо перед його банкрутством, що, зі свого боку, призвело до фінансових втрат відповідного судді.

ЄСПЛ вважав наведені вище міркування достатніми для того, щоб дійти висновку, що за конкретних обставин цієї справи заявники не могли обґрунтовано поставити під сумнів безсторонність судді Ó.B.P.

(iii) Суддя M.S.

ЄСПЛ зазначив, що він вже встановив у справі Sigríður Elín Sigfúsdóttir v. Iceland (згадана вище, §§ 54–55), що пакет акцій вартістю 1 738 922 ісландських крон, який знецінився після краху відповідного банку в жовтні 2008 року, не досягнув рівня, необхідного для того, щоб викликати в заявника в цій справі об'єктивно обґрунтовані побоювання стосовно відсутності безсторонності. Відзначаючи, що пакет акцій судді M.S. мав ще меншу вартість, ЄСПЛ не вбачав підстав для іншого висновку в цій справі.

З огляду на наведене порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо права заявників на безсторонній суд у зв'язку з фінансовими інтересами суддів G.B., Ö.B.P. та M.S. не було.

Стверджуване порушення права першого заявника на справедливий суд через відмову Верховного Суду повторно заслухати усні показання

ЄСПЛ повторив, що особиста присутність обвинуваченого не має такого ж вирішального значення для розгляду справи в апеляційному суді, як для розгляду справи в суді першої інстанції (див. *Kamasinski v. Austria*, від 19 грудня 1989 року, § 106, серія A № 168). Порядок застосування статті 6 Конвенції до проваджень в судах апеляційної інстанції залежить від особливостей таких проваджень; при цьому має враховуватися повнота провадження у національній правовій системі та роль апеляційного суду у ньому (див. *Ekbatani v. Sweden*, від 26 травня 1988 року, § 27, серія A № 134; *Monnell and Morris v. the United Kingdom*, від 02 березня 1987 року, § 56, серія A № 115; *Hermi v. Italy* [ВП], № 18114/02, § 60, ЄСПЛ 2006-XII).

Провадження, що стосуються порушення провадження за касаційною скаргою, і провадження, під час яких розглядаються лише питання права, на відміну від питань фактів, можуть відповідати вимогам статті 6, навіть якщо заявнику не було надано можливості бути заслуханим особисто апеляційним чи касаційним судом, за умови, що в суді першої інстанції було проведено публічний розгляд його справи (див. згадане рішення у справі *Monnell and Morris v. the United Kingdom*, § 58, щодо питання про порушення провадження за касаційною скаргою, і *Sutter v. Switzerland*, від 22 лютого 1984 року, § 30, серія A № 74, щодо суду касаційної інстанції).

Однак, якщо апеляційний суд має розглянути справу за питаннями фактів і права та здійснити повну оцінку питання щодо вини або невинуватості, він не може розв'язувати це питання без безпосередньої оцінки показань, наданих особисто обвинуваченим з метою доведення того, що він не вчиняв діяння, яке, як стверджується, становило кримінальне правопорушення (див. згадане рішення у справі *Hermi v. Italy*, § 64; див. також *Dondarini v. San Marino*, № 50545/99, § 27, від 06 липня 2004 року, і *Zahirović v. Croatia*, № 58590/11, § 56, від 25 квітня 2013 року).

ЄСПЛ зазначив, що вказані загальні принципи застосовувалися за обставин, коли головне питання за пунктом 1 статті 6 стосувалося необхідності заслухати на засіданні апеляційного суду не лише обвинуваченого, але й певних важливих свідків (див., наприклад, *Dan v. Moldova* (no. 2), № 57575/14, §§ 62–65, від 10 листопада 2020 року; *Muttilainen v. Finland*, № 18358/02, § 26, від 22 травня 2007 року; згадане рішення у справі *Sigríður Elín Sigfúsdóttir v. Iceland*, § 36; і *Júlíus Þór Sigurþórsson v. Iceland*, № 38797/17, § 42, від 16 липня 2019 року).

З огляду на наведене та беручи до уваги, що перший заявник, якого було засуджено в суді першої інстанції, не вимагав повторного заслуховування усних показань, ЄСПЛ зробив висновок, що справедливість кримінального провадження щодо нього не було порушено.

Отже, не було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо відсутності повторного заслуховування усних показань у Верховному Суді.

Стверджуване порушення права першого заявника на справедливий суд у зв'язку з недостатньою аргументацією рішень національних судів

ЄСПЛ повторив, що згідно з його усталеною практикою, яка зображує принцип, пов'язаний з належним здійсненням правосуддя, у рішеннях судів і трибуналів мають бути належним чином викладені підстави, на яких вони ґрунтуються. Ступінь застосування цього обов'язку обґрунтовувати рішення може змінюватися залежно від характеру рішення та має визначатися у контексті обставин справи (див. *García Ruiz v. Spain* [ВП], № 30544/96, § 26, ЄСПЛ 1999-I). Цей обов'язок не вимагає детальної відповіді на кожен аргумент, висунутий скаржником, а передбачає, що сторони судового провадження можуть розраховувати на отримання конкретної та чіткої відповіді на аргументи, які є вирішальними для результату цього провадження (див., серед інших джерел, *Ruiz Torija v. Spain*, від 09 грудня 1994 року, §§ 29–30, серія А № 303-А). З рішення має бути зрозуміло, що суттєві питання справи було вирішено (див. *Tahquet v. Belgium* [ВП], № 926/05, § 91, ЄСПЛ 2010). З огляду на принцип, згідно з яким Конвенція має на меті гарантувати права, які є практичними та ефективними, а не теоретичними чи ілюзорними, право на справедливий суд не може вважатися ефективним, якщо клопотання та зауваження сторін не будуть справді «заслухані», тобто належним чином розглянуті судом (див. *Yüksel Yalçınkaya v. Türkiye* [ВП], № 15669/20, § 305 in fine, від 26 вересня 2023 року, з подальшими посиланнями).

У зв'язку з обставинами цієї справи ЄСПЛ зазначив, що Верховний Суд не розглянув аргументи першого заявника щодо достовірності показань, наданих комплаєнс-офіцером.

ЄСПЛ зауважив, що показання комплаєнс-офіцера стосувалися суті другого пред'явленого обвинувачення в шахрайстві шляхом зловживання службовим становищем, а саме ролі першого заявника в тому, що Glitnir був змушений дотримуватися пут-опціону (put option), унаслідок чого весь ринковий ризик акцій, придбаних ВК-44», покладался на Glitnir. Засудження першого заявника за другим обвинуваченням значною мірою ґрунтувалося на цих показаннях. Оскільки засудження першого заявника за обвинуваченням у маніпулюванні ринком було підтверджено Верховним Судом з посиланням на аргументацію районного суду, який посилався на свої висновки, засновані на показаннях комплаєнс-офіцера, суть цього обвинувачення також зазнала прямого впливу. У зв'язку з цим ЄСПЛ дійшов висновку, що подання першого заявника, яке ставило під сумнів достовірність показань комплаєнс-офіцера, порушувало конкретне, доречне й важливе питання в контексті кримінальної справи щодо нього та вимагало чіткої відповіді (порівняйте рішення у справах *Cupiał v. Poland*, № 67414/11, § 63, від 9 березня 2023 року;

Rostomashvili v. Georgia, № 13185/07, § 59, від 8 листопада 2018 року, та згадане рішення у справі Krasulya v. Russia, § 52).

З огляду на наведене ЄСПЛ виснував про порушення пункту 1 статті 6 у зв'язку з тим, що Верховний Суд не розглянув аргументи першого заявника щодо достовірності інформації, наданої комплаєнс-офіцером.

Стверджуване порушення статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції у зв'язку зі способом допиту другого заявника

ЄСПЛ зазначив, що другий заявник не заявляв, що його коли-небудь офіційно повідомляли про припинення кримінального розслідування щодо нього (див. пункт 47 рішення). Він лише зазначив, що під час допиту 21 грудня 2011 року його допитували як свідка, а не як підозрюваного. Навіть якщо спеціальний прокурор ухвалив рішення про закриття кримінального провадження щодо нього, другий заявник не надав жодних доказів того, що це рішення має певні особливості, що відрізняють його від таких інших постанов прокурора про закриття кримінального провадження, які, відповідно до практики ЄСПЛ, не є виправданням у розумінні статті 4 Протоколу № 7.

Звідси впливало, що ця скарга була несумісною *ratione materiae* з положеннями Конвенції у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 і була відхилена відповідно до пункту 4 статті 35.

Стверджуване порушення права на справедливий суд у зв'язку зі способом допиту другого заявника

ЄСПЛ зазначив, що згідно з його усталеною практикою, навіть у разі ухвалення постанови про закриття кримінального провадження заявник, як правило, не буде вважатися «виправданим» у розумінні Конвенції, якщо прокурор не уповноважений відповідно до національного законодавства встановлювати та, за необхідності, карати протиправну поведінку, у якій обвинувачується особа (див. *Mihalache v. Romania* [ВП], № 54012/10, §§ 95 і 97, від 8 липня 2019 року). Оскільки це не стосується другого заявника, той факт, що його статус було змінено зі статусу свідка на статус обвинуваченого на стадії досудового розслідування, *per se* не завдав серйозної шкоди принципу правової визначеності, передбаченому пунктом 1 статті 6 Конвенції.

З огляду на наведене ЄСПЛ вважав, що порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у зв'язку зі способом допиту другого заявника не було.

Стверджуване порушення права другого заявника на судовий розгляд упродовж розумного строку

Розумність тривалості провадження має оцінюватися з огляду на конкретні обставини справи з урахуванням критеріїв, викладених у практиці ЄСПЛ, зокрема, складності справи, поведінки заявника та компетентних органів влади (див., серед

багатьох інших рішень, *Pélissier and Sassi v. France* [ВП], № 25444/94, § 67, ЄСПЛ 1999-II, і *Vegotex International S.A. v. Belgium* [GC], № 49812/09, § 151, від 3 листопада 2022 року).

ЄСПЛ вважав, що предметом цієї справи стали складні фінансові операції у сфері права, де питання незаконності та кримінальної відповідальності часто не є однозначними (порівняйте зі згаданим рішенням у справі *Bjarki H. Diego v. Iceland*, § 58). Розслідування цієї справи включало складні транзакції, чотирьох обвинувачених і понад двадцять свідків та завершилося висуненням кількох деталізованих кримінальних обвинувачень. Досудове розслідування тривало один рік і сім місяців, починаючи з 1 грудня 2011 року до пред'явлення обвинувачення другому заявнику 28 червня 2013 року (див. пункт 12 рішення). Провадження у районному суді тривало приблизно один рік, а провадження у Верховному Суді – один рік і п'ять місяців. Другий заявник не вказував на будь-який конкретний період необґрунтованої бездіяльності з боку органів влади, і ЄСПЛ не вбачив такого періоду, виходячи з матеріалів справи.

З огляду на наведені міркування, зокрема, відсутність будь-якого періоду необґрунтованої бездіяльності з боку Держави, ЄСПЛ вважав, що тривалість провадження не була надмірною (див. *Korkin v. Russia*, № 48416/09, §§ 105–111, від 12 листопада 2015 року, і *Hidir Durmaz v. Turkey*, № 55913/00, § 42, від 5 грудня 2006 року). Відповідно порушення пункту 1 статті 6 Конвенції не було.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 (право на справедливий суд) щодо першого заявника у зв'язку з недостатньою обґрунтованістю рішення Верховного Суду.

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 щодо першого та другого заявників у зв'язку з безсторонністю суддів Верховного Суду.

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 щодо першого заявника у зв'язку з відмовою Верховного Суду повторно заслухати усні показання.

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 щодо другого заявника в частині, що стосується способу його допиту.

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 щодо другого заявника в частині, що стосується тривалості кримінального провадження щодо нього.

Заяву другого заявника за статтею 4 Протоколу № 7 до Конвенції було визнано неприйнятною.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 21 січня 2025 року й набуло статусу остаточного 21 квітня 2025 року відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.